

Cumhuriyet Döneminde İttihatçılığın Devamı Bağlamında Son Posta Gazetesi

Ayşegül Yılmaz*

(ORCID ID: 0000-0002-9215-3076)

Makale Gönderim Tarihi
29.11.2018

Makale Kabul Tarihi
19.03.2019

*Gazete, kitabın aşırı ucudur.
Her gün eşzamanlı tüketilen devasa bir kitap veya best-seller gibidir.
Benedict Anderson*

Özet

İletişim araçlarından biri olan basın, geçmişten günümüze toplumsal ve siyasal alanlarda tarihsel bir kaynak olarak önemli bir yere sahiptir. Osmanlı-Türk basın dünyasının günümüze kadar sürdürdüğü işlevi, halk üzerinde etki sağlamak, dolayısıyla kamuoyu oluşturmaktır. Bu bağlamda gazeteler, Osmanlı-Türk siyasal hayatında iktidar ve muhalefetin ideolojilerini aktarımı noktasında bir enstrüman vazifesi görmüştür. Osmanlı son döneminde iktidar, meşruiyetini koruma, muhalefet ise iktidar dışındaki *ötekî*'nin sözcülüğünü gerçekleştirme noktasında basını kullanmış, iktidar-muhalefet geleneği basındaki kalem kavgaları üzerinden devam etmiştir. Son Posta gazetesi yayınlandığı 1930-1962 arasındaki dönemlerde muhalefet kanadında olan ve bu algı üzerinden kendini gösteren bir kimliğe sahiptir. İttihatçı kadroya sahip olan Son Posta gazetesi her şeyden önce, İttihat ve Terakki'yi görünür kılmak, varlığını sürdürmek istemiştir. Bu çalışmanın amacı Son Posta gazetesinin kuruluş gayesini, sosyal ve siyasi çerçevesini irdelemek ve gazetenin basın hayatındaki yerini anlamlandırmaktır.

Anahtar Kelimeler: Son Posta, Politika, İttihat ve Terakki

* Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans, aysegul0841@gmail.com.

Son Posta Newspaper in the Context of the Continuity of the Unionism in the Republican Era

Abstract

Press, being one of the main branches of communication, has a important place in history for being a major source to social and political fields. Ottoman-Turkish press community still influences people and forms the public opinion to this day. In other words , newspapers were a instrument for government and opposition in Ottoman-Turkish political scene to relay their ideologies to the masses. In the last years of Ottoman empire, government used the press to secure constitutionalism, opposition on the other hand, used it to be the voice of the minorities outside of the ruling class. The brawl between government and opposition continued in the stories of newspapers. The newspaper called "Son Posta" which was active between 1930-1962, has shown supportive of the opposition wing and took a clear stance beside them. Its staff, being mostly unionist, wanted to bring Party of Union and Progress into the view and maintain its influence. Main goal of this project is to examine the motives behind the establishment of Son Posta and its social and politic aims and also to discover its place in the press world.

Keywords: Son Posta, Politics, Union and Progress

Giriş

Son Posta Gazetesi Üzerine Yapılan Çalışmalar

Son Posta gazetesi üzerine basın tarihi çalışmalarında genel bilgiler mevcuttur. Ancak gazete hakkında kapsamlı bir çalışma tespit edilememiştir. Yapılan tez çalışmaları ise çok az sayıdadır. Bu çalışmalardan biri, Kıbrıs Sorununu Son Posta gazetesi üzerinden ele almasına yöneliktir. İkinci çalışma, Son Posta'nın Demokrat Parti dönemindeki yayın politikasını ele almıştır.¹ Üçüncü çalışma, Mithat Cemal Kuntay'ın edebi yazıları üzerinedir. Son çalışma ise Zekeriya Sertel'in gazetede aktif olduğu dönemi kapsamaktadır.² Dolayısıyla

¹Suat Özdağ, *Tarih Çalışmalarına Kaynak Olarak Son Posta ve Yeni İstanbul Gazetelerinde Kıbrıs Sorunu*, (1954-1974), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van, 2009; Ali Salim Emeç, *Bir Ulusal Gazetenin Siyasal Serüveni Son Posta (1950-1960)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010

²İlknur Alpaslan, *Mithat Cemal Kuntay'ın Son Posta Gazetesindeki (1943-1956) Yazılarının Bibliyografyası İle Dil, Edebiyat ve Sanat Üzerine Düşüncelerinin*

Cumhuriyet döneminin 1930’lu yıllarından 1962 dönemine kadar olan sürece tanıklık etmiş olan Son Posta gazetesi üzerine temel bir çalışma bulunmamaktadır.

Son Posta’nın Kuruluş Döneminde Türkiye’nin Panoraması

Son Posta gazetesinin çıkmaya başladığı 1930 yılı, Cumhuriyet inkılâplarının son aşamasına gelindiği bir dönemdir. İnkılâplar, Kemalizm ideolojisi ile sağlamaştırılmak istenmiştir. “Kemalizm”, dünyaya egemen olan *Liberalizm, Nasyonalizm, Nazizm, Sosyalizm, Solidarizm* ideolojilerine karşı bir *izm* olarak özgün bir yapıda gösterilirken, Tek Parti’nin yönetimi doğrultusunda yapılan uygulamalar topluma uyarlanmaya çalışılmıştır.³ Bu dönemde Türk kökeni araştırmaları noktasında “antropoloji” önem kazanmıştır. Bu minvalde Atatürk’ün ideolojik değişimi etkili olmuştur. Atatürk, fizik antropologu Eugene Pittard’dan etkilenerek antropolojiye ilgi duymuştur.⁴ Bu değişimler Atatürk’ün şahsında Tek Parti yönetimi tarafından otoriter bir uygulama ile yapılandırılmıştır. Devrimlerin diğer bir ayağı ise Cumhuriyet vatandaşının oluşumunu sağlamaktır.⁵ Ortak paydalar doğrultusunda “*yurttaşlar topluluğunu*” oluşturmak için tarih ve dil araştırmaları hız kazanırken, okullar ve halk evleri önem kazanmıştır.⁶ Bu dönemde “*halka doğru*” söylemi üzerinden topluma “*vatandaş*” olma bilinci kazandırılmıştır.

Bu gelişmelerle birlikte liberal ekonominin getirdiği 1929 dünya krizi bütün ülkeler gibi Türkiye’yi de olumsuz etkilemiştir. Özellikle memur ve işçi çıkarılması, halk arasındaki yoksulluğun had safhaya ulaşması gibi olumsuzluklar Türkiye’yi sarsmıştır.⁷ Krizden sonra Türkiye,

Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya,1997;Burak Sönmezer, *Serbest Cumhuriyet Fırkası ile Çok Partili Hayat Denemesinde Bir Gazete: Zekeriyeye Sertel Yönetiminde Son Posta*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara,2002

³Orhan Koloğlu, *Osmanlı’dan 21.Yüzyıla Basın Tarihi*, İstanbul, t.y., s.118

⁴Zafer Toprak, *Darwin’den Dersim’e Cumhuriyet ve Antropoloji*, İstanbul, 2012,s.35,59-82

⁵Murat Turan, “Tek Parti Yöneticilerinin Söyleminde Yeni Toplumsal Kimlik ve Onun Sembolleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7/34,(2014),s.288

⁶Füsün Üstel, *Makbul Vatandaş’ın Peşinde II. Meşrutiyet’ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi*, İstanbul,2004,s.155,215

⁷Nurettin Güz, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Sonrası Basında Muhalefet ve 1931 Matbuat Kanunu*, Ankara,1993,s.3,4

Devletçiliği esas almıştır.⁸ Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Şevket Süreyya Aydemir'in öncülüğünde kurulan "Kadro" hareketi de bu amaca yöneliktir. Kadro hareketi ile aynı zamanda tüm inkılâplar bir *doktrin* şekline getirilmek istenmiş, "*halka rağmen halk için*" söylemiyle gelişmiştir. Kadro hareketinde, Aydemir'in ifadesiyle; milli kalkınma, imtiyazsız, sınıfsız bir millet oluşumu ve milli sermayenin devlet tarafından kontrolünün sağlanması esas alınmıştır. Ancak, Kadrocular, sınıflardan söz etmeye, ekonomik sorunlara sosyo-politik çözümler getirmeye başlayınca Komünizm şüphesini üzerine çekmiş, bir süre sonra kapanmıştır.⁹

Tek Parti yönetiminin sıkı kontrolünde olduğu bu dönemde basın da Kemalizm çizgisinde tek sesli çıkmıştır. Basın mensuplarının çoğu milletvekilidir. "Ulus", "Cumhuriyet" ve "Milliyet" gazeteleri hükümet taraftarı yayınlar yapmıştır. Dini yayınlar yasaklanırken Solcu basına da Kemalist çizgi dışına çıkmamak koşuluyla yayın yapmasına izin verilmiş, Sosyalizm ve Komünizm sürekli kontrol altında tutulmuştur.¹⁰ Buna nazaran Tek Parti yönetimi, Rusya ile ekonomik gelişimi noktasında ilgilenmiştir.¹¹ 1930'da Dış İşleri Bakanı Tefik Rüstü Aras, 1932 yılında İsmet İnönü'nün çıktıkları Sovyet Rusya ve İtalya gezileri, Türkiye'nin yönünü belirleme noktasında etkili olmuştur. 1932'deki ziyaret sırasında Sovyet Rusya ile kredi antlaşması imzalanmıştır. Ancak Türk hükümeti, Rus komünizmine karşı ideolojik bir eğilim göstermemiş, bu yöneliş tamamen dönemin pratik gereklerinden kaynaklanmıştır.¹²

Bu yılın önemli siyasi olayı Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasıdır. Türkiye'de, yoğun baskı ortamı içinde hem siyasal hem toplumsal bir gerginlik yaşanmaktadır. Durumun bilincinde olan Mustafa Kemal Paşa, yurt gezisinde halkın hoşnutsuzluğunu da gözlemlemiş, yeni bir fırka kurarak ortamı dengelemek istemiştir.¹³ Ali Fethi Okyar, anılarında Mustafa Kemal Paşa'nın bu düşünceye sahip

⁸Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam, C.III*, İstanbul, t.y., s.347,348

⁹ Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul, 2017, s.158

¹⁰ Koloğlu, a.g.e., s.118,119

¹¹Hamit Aliyef, *Kemal Atatürk'ün Türkiye ile Sovyetler Birliği Arasında Dostluğun Kurulması ve Sağlamaştırılmasındaki Rolü*, SBF,36/1,(1981),s.82

¹² Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev.Metin Kıratlı, Ankara, 1993, s.383-384

¹³Tefik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Serüveni 1839-1950*, İstanbul,t.y., s.296,297

olmasında yabancı devletlerin izlenimlerinin etkili olduğunu belirtmiştir. Zira Türkiye için, Tek Partili sistem ve diktatörlük iddiaları gündemdedir. Mustafa Kemal Paşa, Ali Fethi Okyar ve Kazım Paşa ile ülkenin dâhili ve harici durumu hakkında yaptığı mülakatta olumsuz cevaplar almış, görüşmeden sonra muhalif bir fırka kurma görevini Okyar'a vermiştir.¹⁴ Nuri Conker, Ahmet Ağaoğlu¹⁵ gibi isimler de fırka içine dâhil edilmiştir. Ahmet Ağaoğlu, Serbest Cumhuriyet Fırkası'na ait gözlemlerini "*Serbest Fırka Hatıraları*" adlı kitabında anlatmıştır.¹⁶ Serbest Cumhuriyet Fırkası halk tarafından benimsendiği gibi, muhalif çevreler için de önemli olmuştur. Ekonomik sıkıntı, halkın tepkisini çekerken fikir özgürlüğünün kısıtlanması başta basın olmak üzere Cumhuriyet aydınlarının Tek Parti yönetimini eleştirmelerine neden olmuştur. Bu nedenle yeni kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası önemsenmiştir. Tam bu dönemde Son Posta gazetesi İttihatçı yazar kadrosuyla yayın hayatına başlamış, Serbest Fırka'yı destekleyerek muhalefet etmiştir. Ancak bu demokrasi deneyimi, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin şartlarının elverişli olmaması nedeniyle kısa sürmüştür. Zira siyasi bir reform, ancak ekonomik ve toplumsal reformların tamamlanmasıyla ayakta duracaktır. Tek Parti yönetimi yetkisini, bu reformları gerçekleştirmek, Türkiye'yi ileri bir seviyeye getirmek yönünde kullanmıştır. Tek Parti yönetimi, Serbest Fırka deneyiminden sonra, halk üzerinde daha fazla durmuş, reformların genişletilmesini amaçlamıştır.¹⁷

Son Posta Gazetesi Kuruluyor

Son Posta gazetesi, 1930 yılında İttihatçı bir kadro tarafından kurulmuştur. Kurucuları Selim Ragıp Emeç, Zekeriya Sertel, Ekrem Uşaklıgil ve Halil Lütfü Dördüncü'dür. Gazetenin kuruluş aşamasından 1934 yılına kadar olan dönem, Halil Lütfü Dördüncü ve Zekeriya Sertel'in anılarında anlatılmıştır. Ekrem Uşaklıgil ve Selim Ragıp Emeç ise Son Posta'da "*Matbuat Hatıraları*" başlıklı yazı dizisinde kısaca

¹⁴Fethi Okyar, *Üç Devirde Bir Adam*, İstanbul,1980,s.385-388. Kemal Tahir de *Esir Şehrin İnsanları ve Esir Şehrin Mahpusu* romanlarının üçlemesinin sonuncusu olan *Yol Ayrımı* romanında Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyimini ele almıştır. Kemal Tahir, *Yol Ayrımı*, İstanbul,2016

¹⁵ Çavdar, a.g.e.,s.296-298

¹⁶ Ahmet Ağaoğlu, *Serbest Fırka Hatıraları*, İstanbul,1994.

¹⁷ Karpata, a.g.e.,s.154

değmişlerdir.¹⁸ Dördüncü, anılarında gazete kurma fikrinin Ekrem Uşaklıgil ve Selim Ragıp Emeç'ten çıktığını, belirtmiştir.¹⁹ Sertel'in de katılımıyla Son Posta'yı çıkartmışlardır. Kuruluş aşamasında belirlenen şartlara göre gazetenin fikirsel yönünü Sertel belirleyecek ve yazılarına karışılmayacaktır. Ayrıca Son Posta gazetesi, hiçbir fırka veya kuruluşa üye olmayacaktır. Böylece Son Posta gazetesi, 27 Temmuz 1930 yılında Tasvir-i Efkâr'ın eski binasında, çıkmaya başlamıştır.²⁰

Zekeriya Sertel, gazeteciliğe Hukuk Fakültesi'ne gittiği dönemde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yayın organı olan "Rumeli" gazetesinde başlamış, Amerika'da eğitim almıştır.²¹ Sertel'in en belirgin vasıflarından biri Sosyalist tutumudur. Zira Nazım Hikmet'le yakın dostluğu vardır. Selim Ragıp Emeç, gazeteciliğe, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra "Vakit" ve "Tercüman" gazetelerinde başlamıştır.²² Emeç, Yazı İşleri Müdürü olduğu süreçte gazeteye hâkim olmuş,²³ 1934'de Sertel ve Dördüncü'nün ayrılmasından sonra gazetenin çizgisini kendi görüşleri doğrultusunda şekillendirmiştir. Emeç, çoğunlukla dış politika ve siyaset üzerine yazılar yazmıştır. Ekrem Uşaklıgil, gazeteciliğe amcası Halit Ziya Uşaklıgil'in vasıtası ile başlamıştır. Uşaklıgil ve Emeç'in ortak özelliği, Vakit'te çalışmaları ve Son Saat'i çıkartmalarıdır.²⁴ Gazetenin mali ve teknik işlerine bakan Halil Lütfü Dördüncü, gazeteciliğe "Tanin" gazetesinde Ayan ve Mebusan Meclisi muhbiri olarak başlamıştır. Son Posta'da üç yıla yakın bir süre çalışmış, Sertel'le birlikte Tan gazetesini çıkarmışlardır.²⁵ Son Posta gazetesinin kurucu kadrosunun ortak özellikleri hepsinin İttihatçı kadrodan gelmesidir. Farklı yönlerine bakıldığında, Sertel, sosyalist ve aşırı muhalif bir gazetecidir. Emeç ve Uşaklıgil ise liberal çizgidedirler.

¹⁸Nusret Safa Coşkun, "Matbuat Hatıraları", *Son Posta*, 20 Birincikanun 1939;25 Birincikanun 1939

¹⁹Sadeddin Gökçepinar, "Halil Lütfü Dördüncü'nün Anıları", *Müteferrika*, 2,(1994),s.73

²⁰Zekeriya Sertel, *Hatırladıklarım*, İstanbul, 1977, s.189, 190

²¹Sertel,a.g.e.,s.36, vd.

²²Nusret Safa Coşkun, "Matbuat Hatıraları", *Son Posta*,20 Birincikanun 1939

²³Sertel,a.g.e.,s.207

²⁴Nusret Safa Coşkun, "Matbuat Hatıraları", *Son Posta*, 25 Birincikanun 1939

²⁵Gökçepinar,a.g.m., s.53-83

Son Posta gazetesi yayın hayatına rakiplerine karşı iddialı olarak başlamıştır. Bu dönemde “Cumhuriyet”, “Tan”, “Akşam”, “Ulus”, “Vakit” gibi gazeteler yayın yapmaktadır.²⁶ Dördüncü anılarında, dönemin önemli gazetesi olan Akşam’ın sahip ve idarecilerinin, gazetenin çıkmasına yönelik “*Ellerindeki parayı da harcayacaklar yazık olacak*” şeklinde sözlerini aktararak gazetede muvaffak olmaları gerektiği üzerinde durmuştur. Bununla birlikte Akşam gazetesi ile rakip olacaktır. Zira Son Posta gazetesi de akşam çıkacaktır. Bu bakımdan Dördüncü, gece geç saatlere kadar çalıştıklarını belirtmiş, Uşaklıgil’in tüm sabah gazetelerini tarayarak önemli haberleri aldığını söylemiştir. Dördüncü, gazetenin mali işleriyle ilgilenerek Anadolu’da bayi ve muhabir teşkilatını kurmuş, Anadolu taşrasından gelen haber ağını güçlendirmiştir. Bu girişimin etkisiyle Son Posta gazetesi, akşam çıkmasına rağmen sabah gazetelerinin satışını geçmiş, Anadolu’da en çok satan İstanbul gazetesi olmuştur. Bu nedenle Dördüncü, Son Posta’yı “*Taşraya karşı sabah, İstanbul için akşam gazetesi*” şeklinde değerlendirmiş, özellikle Akşam gazetesine karşı üstünlük durumunu taşraya yönelik haberlere önem vermelerinden kaynaklandığını belirtmiştir. Dördüncü’ye göre gazetenin başarısının bir nedeni de Sertel’in Amerika’da edindiği gazetecilik deneyimidir. Ancak gazetenin tanınmasına asıl katkı Serbest Cumhuriyet Fırkası’nı desteklemeleri olmuştur.²⁷ Son Posta gazetesi maddi ve manevi olarak geçirdiği sıkıntılı dönemlerin üstesinden gelmiş, çoğu zaman basın mağduru olup kapanmıştır. 1947’de Ekrem Uşaklıgil’in ölümünden sonra²⁸ Selim Ragıp Emeç, gazetenin idaresini eline almıştır. Son Posta gazetesi, 26 Kasım 1962’ye kadar yayın yapmıştır.

Son Posta Gazetesinin İçeriği

Son Posta gazetesinin teknik görünüm ve teması, köşe adları zaman içinde değişse de düzenli bir işleyişi olmuştur. Ön sayfada; manşetler, iç sayfa haberlerinin tanıtımı vardır. Son Posta, ilk zamanlar sekiz sayfa çıkmış, daha sonra on ikiye yükselmiş bazen on altı sayfa çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında maddi zorluklar, kâğıt sıkıntısı gibi nedenler gazeteyi etkilemiş, sayfa sayısı sekize bazen dörde düşerken

²⁶Hıfzı Topuz, *II.Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, İstanbul,2003; 162-166

²⁷ Gökçeşin, a.g.m., s.73,74

²⁸ Selim Ragıp Emeç, “Son Posta’nın Büyük Matemi”, *Son Posta*, 21 Ağustos 1947

haber içeriğinde azalma olmuş, ancak savaş sonrasında normal düzene geçilmiştir. Son Posta 1945'den sonra sabahları çıkmıştır. Son Posta'nın iç sayfalarında iç ve dış haberler, telgraf haberleri, köşe yazıları kadın ve çocuk, sağlık, sinema ve spor bölümleri vardır. Son sayfalara doğru bulmaca ve reklam bölümleri bulunmaktadır. Kadınlara yönelik moda, kozmetik gibi unsurların yanında eğitici yayınlar dikkat çekmektedir. Son Posta gazetesinin mizah bölümünde resimli makaleler ve gerçek bir kişiden uyarlanan "*Pazarola Hasan Bey*" karakteri vardır. Orhan Ural, bu karaktere can vermiş Münif Fehim rötuşlarını yapmıştır.²⁹ 1950'li yıllarda Ercüment Ekrem Talu'nun "*Çarşambadır Çarşamba*" başlıklı mizah yazılarında "*Torik Necmi*" karakteri vardır. Yine aynı dönemlerde Sacit Yümer'in "*Pazar Şakaları*" bölümü de mizahi yazılar üzerinedir.

Son Posta gazetesi İttihatçılara yönelik yayınlar yapmış; Yazı dizileri, tarihi tefrikalar, hatıralar üzerinden İttihat ve Terakki'yi canlandırma politikası ile hareket etmiştir. Ziya Şakir, Ercüment Ekrem Talu, Muhittin Birgen, Arif Cemil, Ebubekir Hazım, Cemil Topuzlu, Halit Ziya Uşaklıgil, Asım Çalıkoğlu, Arif Lütfi Kenber, Rahmi Apak, Resneli Niyazi vb. isimlerin hatıraları yayınlanmıştır. Nitekim 1930'lu yıllarda gazetelerde hatıraların yayınlanmasında bir artış söz konusudur. Özellikle Meşrutiyet ve Milli Mücadele yıllarında siyasi, askeri ve fikrîsel yönlerden katkısı bulunan İttihatçılar kendilerini *hatıralar* üzerinden göstermek istemişlerdir. Son Posta gazetesi bu yönde araçsal bir özelliğe sahiptir. bunun yanı sıra Son Posta gazetesi, tarihsel bir işleve de sahiptir. Tarihsel olaylar ve kişiler "*Tarihi Musahabe*", "*Tarihten Sayfalar*", "*Tarihi Tetkikler*" başlıkları altında ele alınmıştır. Ancak bu yazılar dönemin algısıyla paralel olarak³⁰ popüler ve ideolojik bir bakış açısı ile kaleme alınmış, yarı kurgu yarı gerçek yazılardır. Mümtaz Turhan Tan, Ahmet Naim, Yalçın Kaya, Turan Can, Reşat Ekrem Koçu ve

²⁹Nusret Safa Coşkun, "Basınımızın Kayıpları Biri Daha Gitti", *Taha Toros Arşivi*

³⁰Bu algı, resmi tarihte Türk ırkını Orta Asya'ya dayandıran, kahramanlar üzerinden bir Türk imajı oluşturan niteliğe sahiptir. Battal Gazi, Oktay Han gibi kahramanlar ideal Türk hükümdarlarıdır. Osmanlı padişahları ve devlet adamları ise barbar, rüşvetçi, katil, miskin ve kadın düşkünü olarak gösterilmiştir. Son Posta'da çıkan tarihi yazılar da bu minvaldedir. Örneğin: Mümtaz Turhan Tan, "Türk Baykaldan Balkan'a At Taşdı", *Son Posta*, 5 Nisan 1935 "Rüyada Hüremetsizlik Gösterdi Ben De Uyanır Uyanmaz Astırdım", *Son Posta*, 10 Kanunisanı 1933

Kadircan Kafılı, Ziya Şakir, Mithat Sertoğlu gibi isimler gazetenin bu bölümünde popüler tarih³¹ alanında yazılar yazmıştır. 1960'lara doğru ise Cevdet Türkay, Mithat Cemal Kuntay bu görevi devralmıştır. Son Posta'nın tarihi tefrika ve romanları da önemlidir. Ziya Şakir'in tarihi romanları başta gelmekle birlikte, Peyami Safa, Mahmut Yesari, Burhan Cahit, Sermed Muhtar Alus, Orhan Selim, (Nazım Hikmet), Nusret Safa Coşkun, Ercüment Ekrem Talu gibi yazarların tefrika romanları yayımlanmıştır. Ayrıca Son Posta'da bir sayfa edebiyat alanına ayrılmıştır. Halid Ziya Uşaklıgil, Halid Fahri Ozansoy, Mithat Cemal Kuntay gibi önemli isimlerin edebiyata dair yazıları yayınlanmıştır.

Gazetelerin önemli bir bölümü köşe yazıları ve yazarlarıdır. Zira gazetenin görüş açısını yansıtan bu yazarlar kimi zaman basın polemiklerinde "kalemşör" olarak tabir edilmişlerdir. Son Posta'da birçok sütun-köşe olmakla birlikte hepsi köşe yazısı değildir. "*Halkın Sesi*" , "*Kari Gözü İle Gördüklerimiz*" bölümleri halkın görüş ve şikâyetlerini dile getirmiştir. "*Günün Tarihi*" başlıklı bölüm, siyasi olayların kronolojik takvimini vermiştir. "*İster İnan İster İnanma*" adlı sütunda ilginç bilgilere yer verilmiştir. Son Posta gazetesinde bir başka sütun ise 1936'da yayımlanmaya başlayan ancak kısa süren "*Dün ve Bugün*" köşesidir. Daha çok tarihsel yazılar yayımlanan bu köşede Mümtaz Turhan Tan, Reşat Ekrem Koçu ve Turan Can yazmıştır.

Son Posta gazetesinde "*Hergün*" başlıklı köşe son derece önemlidir. Zira gazetenin başyazıları burada yayınlanmıştır. Zekeriya Sertel, 1934'e kadar gazetenin nabzını tutan yazılara imza atmıştır. 1936'ya kadar Falih Rıfki Atay, Zeki Mesut Alsan ve başka yazarların yazılarına yer verilmiş, bazı yazılar isimsiz yayınlanmıştır. Köşede 1936'da Muhittin Birgen, 1940'da ise Ekrem Uşaklıgil yazmaya başlamıştır. Birgen'in yazıları sosyo-politik ve sosyo-ekonomik niteliğe sahiptir. Uşaklıgil'in makaleleri ise siyaset, dış politika ve dünyadaki gelişmelerle ilgilidir. II.Dünya Savaşı'nın gelişimi, Uşaklıgil'in yazıları üzerinden takip edilebilir. Aynı köşede bazen Feridun Osman Menteşeoğlu'nun İkinci Dünya Savaşı ve zafer günlerine yönelik tarihi yazıları yer almıştır.

³¹Popüler Tarihçilik günümüzde devam eden bir sorundur. Bununla ilgili yapılan Akademik Çalıştay için bknz. Türkiye'de Tarih Yazımı Çalıştayı IV, Türkiye'de Popüler Tarihçilik, 15-16 Nisan 2016, Ahmet Özcan'ın konu ile ilgili kitabından da faydalanılabilir: Ahmet Özcan, *Türkiye'de Popüler Tarihçilik, 1908-1960*, Ankara, 2001

Menteşeoğlu'nun Milliyetçilik üzerine vurgu yapan anlatılarında Osmanlı kültüründeki Gazavatname, Zafername geleneğinin izleri vardır. Ekrem Uşaklıgil'in 1947'de ölümünden sonra köşede Selim Ragıp Emeç yazmıştır. Hergün köşesinin yer aldığı sayfanın sağ köşesinde "*Dedikodu*", 1930'dan sonra ise "*Sözün Kısası*" başlıklı köşe vardır. Bu köşede Peyami Safa, İsmet Hulusi ve Ercüment Ekrem Talu yazmıştır. 1941-1946 arasında aynı köşede "*Sabahtan Sabaha*" başlığı altında Burhan Cahit'in yazıları yayınlanmıştır.

Bunlardan başka Son Posta'da "*Siyaset Aleminde*" köşesi vardır. Bu köşede Selim Ragıp Emeç çoğunlukla dış politika üzerine yazılar yayımlamıştır. Bazı yazılar ise isimlidir. İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru Nusret Safa Coşkun "*Size Nasıl Gelirse*", İsmet Hulusi İmset, "*Hadiseler Karşısında*" başlıklı köşede yazılar yayımlamışlardır. 1950'li yıllarda "*Bu Sabah*" başlığı altında İsmet Bozdağ, "*Kısaca*" başlığı altında Sacit Yumer, "*Bugün De Bu*" adlı köşede ise Ercüment Ekrem Talu yazmıştır. Bu dönemlerde gazeteye dâhil olan Asım Çalikoğlu önemli bir isimdir. Önce "*Göz Kulak*", sonra "*Dereden Tepeden*" adlı köşelerindeki yazılarını 1961'in sonuna kadar devam ettirmiştir. Çalikoğlu'nun 1953'de hatıraları da yayımlanmıştır. Gazetenin kapanmasına yakın bir sürede ise Selim Ragıp Emeç'in oğlu Çetin Emeç "*Günün İçinden*" adlı köşede yazmaya başlamıştır. 27 Mayıs 1960 darbesinde babasının ceza sürecinde gazetenin yönetimini Çetin Emeç devralmıştır. 1962 yılının Ocak ayında ise Necip Fazıl Kısakürek'in baş makale ve fıkra yazıları yayınlanmıştır. Son Posta gazetesi yayın hayatı süresince zengin bir yazar kadrosuna sahip olmuştur.

İttihatçı Yönüyle Son Posta Gazetesi

Son Posta gazetesi yayın kadrosunun kökeninden de anlaşılacağı gibi İttihatçı bir kimliğe sahiptir. İttihatçı yayın organı olmasının etkisi ile yayınlarını da bu yönde yapmıştır. Zira muhalefetinin arkasındaki nedenin temeli örtük bir İttihatçı kimliğidir. Dolayısıyla var olan hiçbir şeyin yok olmadığı, başka bir kimlikte yeniden var olduğu gerçeğinden yola çıkıldığında Son Posta, ilk çıktığı günden, kapandığı yıla kadar İttihat ve Terakki'ye yönelik yayınlar yapmış, İttihat ve Terakki'yi canlandırma politikası gütmüştür. Özellikle 1930 yılında resmi tarih ideolojisinin oluşmaya başlaması, İttihatçılar üzerindeki olumsuz

düşünceler ve devlet yönetiminden uzaklaştırılmaları, İttihatçılar için önemli bir sorundur. Bu bakımdan Son Posta, ilk yazı dizisini “İttihatçılar Divan-ı Ali’de Hesap Veriyor” başlığı altında yayınlamıştır.³² Son Posta, eski bir mebusun kaleminden çıkan bu yazı dizisi ile olumsuz İttihatçı imajını düzeltmek istemiştir. Ülkeyi savaşa sokan ve başarısız olan İttihatçıların hepsinin kaçmadığı vurgulanmak istenmiştir. İsmail Canbulat, Doktor Nazım, Kara Kemal gibi İttihatçıların Divan-ı Ali’de yargılanarak hesap verdiği süreçler anlatılmıştır. Agabekof tarafından yazılan “Enver Paşa Buhara’da Ruslar Tarafından Nasıl Öldürüldü”³³ adlı yazı dizisi de bu bağlamda değerlendirilebilir. Hatıraların Son Posta’da önemli bir yeri vardır. Zira İttihatçıların kendisini göstermek isteği öncelikle hatıralar üzerinden ortaya çıkmış, gazeteler bunu yayınlamak için önemli bir araç olmuştur. Son Posta da bilinçli olarak İttihatçılık üzerine yayınlar yapmış ve İttihatçıların tekil kişiliği Son Posta’nın hüviyetinde çoğul bir düşünce şeklini almıştır. Bu bağlamda Ziya Şakir’in II. Abdülhamit dönemine yönelik hatıraları Son Posta’nın tarihsel değeri açısından önemlidir. Ziya Şakir’in 1932-1935 yılları arasında “İttihat ve Terakki Nasıl Doğdu Nasıl Yaşadı Ve Nasıl Öldü ?”³⁴ başlıklı hatıraları ile 1936 yılında yayımlanan “İttihatçılar Devrinde Muhalefet”³⁵ isimli hatıraları İttihatçılık üzerine yayımlanmış önemli çalışmalardır. 1936’da gazete kadrosuna katılan Muhittin Birgen’in İttihat ve Terakki’ye dair anıları “İttihat Ve Terakki’de On Sene” adıyla yayımlanmıştır.³⁶ Birgen, anılarını yazmasındaki amacının yaşadıkları üzerinden İttihat ve Terakki’yi tanıtmak olduğunu dile getirmiştir.³⁷ İttihat ve Terakki üzerine başka bir hatıra ise Mustafa Asım

³² “İttihatçılar Divan-ı Ali’de Hesap Veriyor”, *Son Posta* 27 Temmuz 1930-9 Kanunuevvel 1930

³³ Akabegof, “Enver Paşa Buhara’da Ruslar Tarafından Nasıl Öldürüldü?” *Son Posta*, 13 Teşrinisani 1930-3 Kanunisani 1931

³⁴ Ziya Şakir, “İttihat ve Terakki Nasıl Doğdu Nasıl Yaşadı Ve Nasıl Öldü ?” *Son Posta* 23 Nisan 1933-28 Nisan 1935, Ziya Şakir’in bu eseri aynı adla üç cilt halinde yayımlanmıştır. “İttihat ve Terakki Nasıl Doğdu Nasıl Yaşadı Ve Nasıl Öldü ?”, İstanbul, 2014

³⁵ Ziya Şakir, “İttihatçılar Devrinde Muhalefet”, *Son Posta* 18 Temmuz 1936-17 Birinciteşrin 1936

³⁶ Muhittin Birgen, “İttihat ve Terakki’de On Sene”, *Son Posta*, 16 Birinciteşrin 1936, 21 Ağustos 1937, Birgen’in anıları aynı adla yayımlanmıştır. Muhittin Birgen, *İttihat ve Terakki’de On Sene*, İstanbul, 2017

³⁷ Muhittin Birgen, “İttihat ve Terakki’ye Dair Neler Yazacağım ?” *Son Posta*, 16 Birinciteşrin 1936

Çalikoğlu'nun hatıralarıdır. Son Posta'da 1953'de "İstibdattan Cumhuriyet'e" adı ile yayınlanmıştır.³⁸ Çalikoğlu anıların başlangıcına Meşrutiyetin kutlandığını resmeden bir tablo ile giriş yapmış, gördüklerinin, yaşadıklarının bir hayal olmadığını dile getirmiştir.³⁹ Son Posta'da aynı yılda Arif Lütfü Kenber'in "*İstiklal Savaşı'nın Meçhul Kahramanları*" adlı hatıraları yayınlanmıştır. Son Posta, 1955'de Rahmi Apak'ın anılarını "*Yetmişlik Bir Subay'ın Hatıraları*"⁴⁰ başlığıyla, 1958'de ise Resneli Niyazi'nin hatıralarını "*Hürriyet Güneşi*" adı ile yayınlamıştır.⁴¹ Bu tabloya bakıldığında Son Posta gazetesinde İkinci Dünya Savaşı dönemi haricinde arka arkaya hatıraların yayınlandığı gözlenmiştir.

Sosyal ve Siyasi Olaylar Çerçevesinde Son Posta Gazetesi

Son Posta gazetesi kurulduğu ilk dönemden itibaren muhalefetçi bir yapıya sahiptir. Ancak bu niteliğin temelinde sadece İttihatçı olması başat rol değildir. Son Posta gazetesi İttihatçılık yönünü gazetede yayın içeriğinde vurgulayarak göstermiş, siyasi ve sosyal meselelerdeki muhalefetine ise sosyalist bakış açısıyla yaklaşmıştır. 1930'larda Sertel'in yazıları bu bağlamda değerlendirilebilir. Son Posta gazetesi basın tarihi çalışmalarına da "*Muhalefet Gazetesi*" niteliği ile yansımıştır.⁴² Son Posta ile birlikte muhalefet eden diğer bir gazete Arif Oruç'un çıkardığı "Yarın"dır. "Hâkimiyet-i Milliye", "Cumhuriyet" gibi gazeteler ise Tek Parti yanlısı yayın yapmaktadır. Çoğu aydın-gazeteci bu baskıcı yönetime karşıdır. Ancak karşıtlıkları Atatürk'ün şahsına değil, İnönü yönetiminin otokontrolcü sistemine, fikir hürriyetine getirilen kısıtlamalara yöneliktir. Bu bağlamda Zekeriya Sertel'in ilk yazısı geniş yankı bulmuştur. "*Boğuluyoruz Biraz Hava İstiyoruz*" başlıklı söz konusu makalede Sertel, o sıralarda gazetelerde çıkan bir

³⁸ Asım Çalikoğlu, "İstibdattan Cumhuriyet'e", *Son Posta* 20 Nisan 1953-3 Şubat 1954 Asım Çalikoğlu'nun hatıraları İbrahim Şirin tarafından derlenmiş, yayına hazırlanmıştır.

³⁹ Asım Çalikoğlu, "İstibdattan Cumhuriyet'e" *Son Posta* 20 Nisan 1953

⁴⁰ Rahmi Apak, "Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları", *Son Posta*, 11 Nisan 1955- 23 Mayıs 1955, Rahmi Apak'ın hatıraları yayınlanmıştır. Rahmi Apak, *Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları*, Ankara,1988

⁴¹ Kolağası Resneli Niyazi, "Hürriyet Güneşi",*Son Posta* 1 Nisan 1958-26 Mayıs 1958, Resneli Niyazi'nin hatıraları da yayımlanmıştır. Resneli Niyazi, *Hürriyet Kahramanı Resneli Niyazi Hatıratı*, Ankara,2017

⁴² Topuz,a.g.e.,s156; Güz,a.g.e.,s.1,2,10

habere odaklanmıştır. Haberde, batan bir denizaltının yukarıya verdiği S.O.S.'te “Boğuluyoruz hava istiyoruz” sözleri geçmiştir. Sertel, bu denizaltının boğuluşunu Türkiye'nin koşullarıyla özdeşleştirmiştir. Sertel'e göre Türkiye de boğulma noktasına gelmiştir. Basın dünyası nefes alamamaktadır. Bu nedenle havaya ihtiyacı vardır. Sertel, bununla birlikte halkın bir gazeteye gösterdiği ilgiyi “*hakikate hasret kalmak*” olarak nitelemiş, böylece Son Posta'nın önemini vurgulamıştır.⁴³ İlk gün ön sayfada verilen “*Son Posta kimsenin değil herkesin malı*”, şeklindeki manşet ve altındaki yazı ile özgün, entelektüel bir gazete portresi çizilmiştir. Zira Son Posta'ya göre İstanbul gazeteleri mebusların elindedir. Son Posta'nın hiçbir siyasi kuruluş ve mali bir kurum ile alakası olmadığı söylenerek gazetenin siyasi ve ekonomik özgürlüğü vurgulanmıştır. Gazetenin “*halka ait olduğu*” görüşü ise gazetenin sağ üst köşesinde bir amblem ile simgeleştirilmiştir:

“Son Posta Halkın gözüdür, halk bununla görür.

Son Posta Halkın kulağıdır, halk bununla işitir.

Son Posta Halkın dilidir, halk bununla söyler.”⁴⁴

Sertel'e göre halkın temsili önemlidir. Tek Parti yönetimi halkı temsil etmekten uzaktır, halktan kopuktur. Hiçbir örgütlenmeye müsaade edilmemektedir. Bu bakımdan Son Posta aynı dönemlerde kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası'na destek vermiştir. Sertel, fırkaya yapılan desteği, fırkanın tarafsız bir gazeteye ihtiyaç duyması noktasında değerlendirmiştir.⁴⁵ Muhalefet ekseninde Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşunu olumlu karşılamıştır.⁴⁶ Son Posta, fırkanın programına yer vermiş, Fethi Okyar'la röportaj yapmıştır.⁴⁷ Son Posta'da ayrıca ilk sayfada “Bugünün Meseleleri” başlıklı bölümde fırka kurucularından Ahmet Ağaoğlu'nun yazıları yayınlanmıştır.⁴⁸

⁴³ Zekeriya Sertel, “Boğuluyoruz Biraz Hava İstiyoruz”, *Son Posta*, 27 Temmuz 1930

⁴⁴ *Son Posta*, 27 Temmuz 1930

⁴⁵ Sertel, a.g.e., s.193,194

⁴⁶ Zekeriya Sertel, “Fethi Bey'in Yeni Fırkası”, *Son Posta*, 10 Ağustos 1930

⁴⁷ *Son Posta*, 10 Ağustos 1930- 27 Ağustos 1930, Sertel, a.g.e., s.195

⁴⁸ Bu yazılardan bazıları şöyledir; Ahmet Ağaoğlu, Milli İrade Bu Mudur?”, *Son Posta*, 31 Birinciteşrin 1930; “Gazinin Nutku”, 7 İkinciteşrin 1930; “Yine Prencip Meselesi”, 10 İkinciteşrin 1930

Serbest Cumhuriyet Fırkası kısa süreli bir deneyim olmuş, Okyar'ın fırkayı fesh etmesiyle sona ermiştir. Bu süreçte fırkaya destek veren basın da sorgulanmıştır. Menemen hadisesi irticai bir gerileme hareketi olarak ortaya çıkmış, fırka mensupları karışıkları gerekçesi ile suçlanmıştır. 1931 yılında çıkarılan Basın Kanunu ile hükümet, gazeteleri durdurma, kapatma hakkını elde etmiş, muhalif çizgideki "Yarın" gazetesi kapatılmıştır. Son Posta ise iktidarı desteklemeyi seçerek varlığını sürdürebilmiştir.⁴⁹ Fırka kapanmasına rağmen Devletçilik ve özel sermaye tartışması sürmüş, Son Posta'nın haberlerine ve Sertel'in yazılarına yansımıştır. Şeker ve Traktör meselesi bu sorunlardan biridir. Son Posta, Alpulu ve Uşak Şeker Fabrikaları hakkında sorgulayıcı haberler yapmıştır. Traktör meselesinde, köylünün elinden benzin ve petrole işleyen traktörlerin alınıp ağır yağ ve mazotla işleyen traktörlerin satılmasını eleştirmiştir.⁵⁰ Dolayısıyla Son Posta gazetesi biraz da Sertel'in Sosyalist anlayışında Kapitalizme karşı Devletçiliği, Milli sermayeyi savunmuştur. Köylünün sömürülmesi, ağababaların servet biriktirerek fakir halkı ezmesi, devletin özel teşebbüsü beslemesi gibi sorunları irdeleyen yazılarından⁵¹ dolayı Sertel ve gazetenin yöneticisi olarak Emeç hakkında soruşturma açılmış, üç yıla mahkûm edilmişlerdir.⁵² Bu noktadan sonra ortakların yolları da ayrılmıştır. Zira Uşaklıgil ve Emeç'in Sertel ile görüş farklılıkları daha Serbest Fırka döneminde ortaya çıkmıştır. Emeç, Serbest Fırka'nın liberal politikasını benimserken, Sertel tam tersi özel teşebbüse karşı gelmiş, Devletçiliği savunmuştur. Sertel hatıralarında Emeç ve Uşaklıgil'in kendisinin kapitalizm ve emperyalizm karşıtı fikirlerini beğenmediğini

⁴⁹Hasan Üstün, "Türkiye'de Gazete Dağıtımını Yaygınlaştırma Girişimleri (1930-1945)", *İ.F.D.*, 34, İstanbul, (2008),s.109; Koloğlu,a.g.e.,s.119

⁵⁰Şekerin dışarıdan getirilmesi ve pahalı olması, Alpulu Şeker Fabrikası hakkında Son Posta sorgulayıcı haberler yapmıştır; "Yerli Şekerler Rekabet Karşısında", *Son Posta*,11 Ağustos 1930, "Alpulu Makinelerinin Komisyoncusu Kimdir?"; "Memlekette Niçin Bir Traktör Kullanılmasını İstiyorlar?" *Son Posta*, 28 Ağustos 1930

⁵¹ Zekeriya Sertel, "Fakire Hürmet Zamanı Geldi", *Son Posta*, 30 Ağustos 1930;"Halk Fırkası Devletçi Bir Fırka Mıdır?"; *Son Posta*, 28 Eylül 1930

⁵²Zekeriya Sertel, "Fakiri Savunduğum İçin Mahkemede", *Son Posta*, 17 Şubat 1931; Sertel,a.g.e.s,200,201

söylemiştir.⁵³ Bu görüş ayrılığı 1934’de Sertel ve Dördüncü’nün ortaklıktan ayrılması ile sonuçlanmıştır.⁵⁴

1938 yılında Milli Şef İsmet İnönü’nün liderliği başlamıştır.⁵⁵ İkinci Dünya Savaşı’nda Türk hükümeti “etkin tarafsızlık” politikası uygulamak istemiştir. Ancak Türk hükümeti güvenlik amaçlı seferberlik ilan etmiş, İngiltere ve Fransa ile askeri ittifak imzalamıştır. Türk hükümeti, böylece dünya politikasını kendi lehinde kullanmak istemiştir.⁵⁶ Ancak belli bir süre sonra Türkiye, Avrupa devletlerinin yoğun baskısı ve tecrit edilme tehdidi karşısında ilke olarak müttefiklerin yanında yer almış, Almanya ile diplomatik ilişkilerini kesmiştir. Türkiye açısından önemli bir gelişme Sovyet Rusya’nın saldırmazlık antlaşmasını fesh etmesidir.⁵⁷ Dolayısıyla Türkiye, savaş sonuna kadar Batı, Sovyetler ve Almanya arasında denge politikasını sürdürmekle birlikte müttefiklerin yanında yer almıştır.⁵⁸ Ancak savaşın koşulları Türkiye için sosyal ve ekonomik anlamda zor günleri de beraberinde getirmiştir. Bazı bölgelerde sıkıyönetim kararı alınmıştır. Milli Korunma Kanunu ile hükümet, ticaret ve tarımı denetimi altına almış, 1943’de “aşarı” geri getirmiştir. Ekonomik sıkıntılardan biri de “karne uygulaması” olmuştur. Halk işe sorunu çekmiştir. Dolayısıyla savaşın yükü küçük ve orta köylünün omuzlarına yüklenmiştir.⁵⁹

Basın üzerinde sıkı bir kontrol uygulanırken, kâğıt kısıntısı gazetelerin satış ve performansını etkilemiştir. Gazeteler sık sık kapatılmış ve sansür uygulanmıştır.⁶⁰ Türkiye, Sovyet Rusya’ya karşı savaşa sürüklenmek istenmiştir. Türk hükümeti Almanya ile saldırmazlık antlaşması imzalamıştır. Alman şovenist propagandası, Türk ideolojisini Irkçılık-Turancılık bağlamında uç noktalara

⁵³ Sertel, a.g.e., s.207

⁵⁴ Gökçepinar, a.g.m., s.83

⁵⁵ Selim Deringil, “İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Dış Politikası”, *Tarih ve Toplum*, 35, (1986), s.23

⁵⁶ Deringil, a.g.m., s.23

⁵⁷ Fahir Armaoğlu, 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi, Timaş Yay., İstanbul, 2014, s.371-373

⁵⁸ Cemil Koçak, *Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, II, Ankara, 1986, s.141-147, 256

⁵⁹ Şevket Pamuk, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında İşe Sorunu ve Köylülük”, *Tarih ve Toplum*, 35, (1986), s.25-27

⁶⁰ Koloğlu, a.g.e.s., 120

sürüklemiştir.⁶¹ Savaş yılları Türkiye yönetiminde İnönü'nün hâkim olduğu bir dönem olmuştur. Basın üzerinde alınan kararlar bizzat kendisi tarafından verilen direktifler doğrultusunda uygulanmıştır.⁶² Gazete mensuplarının çoğu milletvekilidir.⁶³ Bu nedenle parti mensupları, partinin yönünde hareket etmiş ve denetimde söz sahibi olmuştur. Matbuat Denetim Müdürlüğü, basında etkin bir denetim sistemi geliştirmiştir. Denetim Müdürlüğü, gazetelerde ne zaman, nasıl ve hangi sayfada yayın yapılacağı gibi konuları saptayarak Türk basını tek bir çizgide tutmaya çalışmıştır. Bununla ilgili resmi tebliğ ve talimatlar, uyarılar gazetelere gönderilmiştir. Son Posta gazetesi de bu tebligat ve uyarılar kapsamında yayın yapmış bazı günler kapatma cezaları almıştır.⁶⁴ Yönetmeliğin önemli maddelerinden biri; *“Gazetelerin savaş haberlerini panik yaratmayacak ölçüde yayınlamasıdır.”*⁶⁵ Ancak basın bu sıkıyönetime karşın savaştaki taraflarını belli etmiştir. “Vatan”, “Akşam” ve “Tanin” demokrasi hükümetlerinden yanadır. “Tan” ise hem demokratikleri hem müttefikleri desteklemiştir. “Cumhuriyet” ve “Tasvir-i Efkâr” ile, “Atsız” ve “Ötüken” gibi Turancı yayınlar Alman yanlısı bir tutum sergilemişlerdir.⁶⁶

Son Posta'nın savaşa yönelik yayın prensibi devletin öngördüğü politika ile paraleldir. Selim Ragıp Emeç ve Uşaklıgil savaş yazılarını kaleme almış, savaşla ilişkili gelişmelere yer verilmiştir. Savaşla ilgili haberler savaş muhabiri Hüseyin Emir Erkilet tarafından hazırlanmıştır. Gazetenin sayfa sayısı hükümetin aldığı karar gereğince kısıtlanmış, haftada dört gün dört sayfa, üç gün sekiz sayfa olarak çıkmıştır. Basında savaşın en önemli tartışması Alman taraftarlığı meselesi olmuştur. Nadir Nadi ile Hüseyin Cahit Yalçın arasındaki tartışmaya Emeç de katılmış, Alman realitesinin görmezden gelinemeyeceğini savunmuştur.⁶⁷ Ancak Emeç, aynı zamanda demokrasiden de yanadır.

⁶¹ Kabacalı, a.g.e.s, 162, 163

⁶² O. Murat Güvenir, *II. Dünya Savaşı'nda Türk Basını*, İstanbul, 1991, s. 30, 31

⁶³ Örneğin Yunus Nadi; Cumhuriyet, Asım Us; Vakıf, Hüseyin Cahit Yalçın; Tanin

⁶⁴ Son Posta'nın ve dönem gazetelerine gönderilen tebligat, uyarı, kapatma cezaları ve gerekçeleri için bkz. Güvenir, a.g.e., s. 81

⁶⁵ Güvenir, a.g.e.s, 27

⁶⁶ Koloğlu, a.g.e., s. 121

⁶⁷ Selim Ragıp Emeç, “İki Farklı Görüş”, *Son Posta*, 1 Ağustos 1940

Yazılarında verdiği bir örnekte İngiltere'nin savaşın kaçınılmaz şartlarında gösterdiği demokrasisine hayranlığını belirtmiştir.⁶⁸ Son Posta'nın savaş karşısındaki tutumu çok uç noktalarda olmamış ancak savaşın olumsuz yönlerine atıfta bulunmuştur. Örneğin Emeç'in işgal bölgelerindeki kadınların mağduriyetine yönelik yazısı önemlidir.⁶⁹ Son Posta savaş durumundan dolayı uygulanan kanunları doğal karşılamış, milli menfaatleri önde tutmuştur.⁷⁰ Savaşı demokratik ülkeler kazanmıştır. Bu durumun Türk siyasetine etkisi "demokrasi" söylemlerinin gündeme gelmesidir. 1945-1960 yılları arası "Soğuk Savaş" döneminde ülkeler arasında henüz barış tesis edilmemiştir. Sovyet Rusya ile ABD dünyaya siyasi ve ekonomik anlamda hâkim olan iki büyük ülke haline gelmiştir. Sovyet Rusya'nın bağımsızlık ve egemenliğe aykırı istekleri ile Türkiye bu ülkenin tehdidi karşısında kalmıştır.⁷¹ Öyle ki bu siyasi tehdit Rus komünizmi ile bağdaştırılmış, din ve devlet düşmanlığı şeklinde bir algıya dönüşmüştür. "Komünizm", "anarşizm" ile eş anlamlı kullanılmış, Komünizmi, "Moskof gâvuru," "Kızıl komünistler" şeklinde tanımlamışlardır. Son Posta gazetesi de Komünist karşıtı olan gazeteler arasında yer almıştır.⁷² Türkiye bu yıllardan itibaren ABD'ye yakın bir politika göstermiş, ABD'den "Truman Doktrini" kapsamında askeri yardım almıştır.⁷³ Türk hükümeti, ABD'nin talepleri doğrultusunda hareket etmiş, örneğin 1940'da kurulan Köy Enstitüleri Komünizm tehlikesi neden gösterilerek kapatılmıştır. Son Posta'nın bu dönemlerdeki tutumu da Türk siyaseti ile aynıdır. Son Posta gazetesi değişen konjonktürler çerçevesinde Türkiye'nin tanınmasını, özellikle Batı dünyasındaki yerini almasını istemiş,⁷⁴ Amerika'nın desteğini önemsemiştir. Bu minvalde Son Posta, Amerika

⁶⁸ Selim Ragıp Emeç, "Demokrasi Pek Güzel", Son Posta, 10 Mayıs 1940

⁶⁹ Selim Ragıp Emeç, "Beyaz Kadını Siyah Erkeğe Peşkeş Çeken Yüksek Strateji", Son Posta, 4 Temmuz 1945

⁷⁰ Ekrem Uşaklıgil, "Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Kanunu," Son Posta, 19 Temmuz 1943; Selim Ragıp Emeç, "İkiye Ayrılan Basınımız", Son Posta, 1 Ağustos 1945

⁷¹ Armaoğlu, a.g.e.s., 376-377

⁷² Antikomünizm yeni bir algı olmamakla birlikte II. Dünya Savaşı'ndan sonra zirve yapmış, milliyetçi ve muhafazakâr kesimdeki aydınlar tarafından sert bir şekilde eleştirilmiştir. Bu algının verdiği refleksle DP döneminde hükümet programında yer verilmiştir. 1963'de Komünizmle Mücadele Derneği kurulmuştur. Ertuğrul Meşe, *Komünizmle Mücadele Dernekleri*, İstanbul, 2016, s.92

⁷³ Armaoğlu, a.g.e.s., 382-385; 396-398

⁷⁴ Selim Ragıp Emeç, "Kendimizi Dünyaya Tanıtmalıyız", Son Posta, 27 Eylül 1945

Missouri Zirhlisinin gelmesini büyük manşetten *“Welcome Missouri”* başlığı ile karşılamış, Sovyet Rusya'nın tehditleri karşısında sert bir tavır almıştır.⁷⁵

İç politikada demokrasi gereksinimi özellikle *“Birleşmiş Milletler Anayasası'na uygun demokratik bir rejim haline gelmek”* şeklinde kendini göstermiştir. Cumhuriyet Halk Partisi içindeki muhalif seslerden Adnan Menderes, Celal Bayar, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan'ın meclise sunduğu *“Dörtlü Takrir”* önergesi bu yönde atılan bir adımdır ve parti kurma hakkı da bu önerge kapsamındadır. Ancak takrir reddedilmiştir. Bunun akabinde takriri sunan siyasetçiler partiden istifa etmişlerdir. Bu süreçte *“Vatan”* ve *“Tan”* muhalefet gazetesi olarak yerini almıştır. Demokratikleşme ve çok partili hayata geçişte 1945'de Nuri Demirağ'ın kurduğu *“Milli Kalkınma Partisi”* çok önemli bir fonksiyon göstermese de,⁷⁶ 1946'da Celal Bayar'ın liderliğinde kurulan Demokrat Parti, Türkiye için bir dönüm noktası olmuştur.⁷⁷ 1946'daki seçimleri kaybeden Demokrat Parti, 1950 seçimlerini kazanmıştır. Demokrat Parti, seçimlerde en büyük desteği köylüden almıştır. Zira Tek Parti rejiminin savaş boyunca köylüye karşı tutumu bu kesim tarafından olumsuz bir hedef haline gelmesine neden olmuştur. Bu nedenle Demokrat Partisi'nin 1950 seçimlerinde köylünün desteğini alması Tek Parti rejimine karşı bir tavrın yansıması şeklinde açıklanmıştır.⁷⁸ Zira Demokrat Parti'nin bizzat kendisi de Cumhuriyet Halk Partisi'nin oligarşik yapısına karşıt bir tepkiyle ortaya çıkmıştır. 1954 seçimlerinde de iktidara gelen parti, iktisadi kalkınmaya önem vermiş ve dini politikaları ile gündeme gelmiştir. İktisadi refah; dış krediler ve Amerikan yardımı ile sağlanmışsa da bir süre sonra çıkmaza girmeye başlanmıştır. 1955'de görülen kuraklık, yardımın yeterli olmaması, dış borç ödeme güçlükleri, vergi yükünün endüstri

⁷⁵“Welcom Missouri”, *Son Posta*, 5 Nisan 1946; Selim Ragıp Emeç, “Bir Barış ve Dostluk Sembolü,” *Son Posta*, 5 Nisan 1946; “Emri Vakilerin Devamı Karşısında,” *Son Posta*, 6 Nisan 1946; “Tehditle Teyit Olunan Bir Uzlaşma Teşebbüsü,” *Son Posta*, 7 Nisan 1946

⁷⁶ *Son Posta* Nuri Demirağ'ın parti kurmasına yönelik haber yapmakla birlikte, Burhan Cahid'in yorumunda partiden çok kulüp olarak lanse edilmiştir. “Nuri Demirağ Parti Kurmak İstiyor”, *Son Posta* 8 Temmuz 1945; Burhan Cahid, “Parti Mi Kulüp Mü ?” *Son Posta*, 8 Temmuz 1945

⁷⁷ Karpaz, a.g.e., s.236-239

⁷⁸ Pamuk, a.g.m., s.29

işçilerine yüklenmesi gibi ekonomik sorunlar toplumsal yapının değişmesine ve tepkisine yol açmıştır.⁷⁹ Türk toplumundaki gerilimden doğan ve 1955’de Kıbrıs görüşmeleri sırasında meydana gelen 6-7 Eylül Olayları üzerine İstanbul, Ankara ve İzmir’de sıkıyönetim ilan edilmiş, Milli korunma Kanunu tekrar yürürlüğe girmiştir.⁸⁰ Demokrat Partisi’nin iktidara geldiği yıllarda basın büyük bir özgürlük havası yaşamıştır. Yalman’ın ifadesi ile “*Basının Altın Devri*” yaşanmıştır. Ancak 1954 yılında çıkarılan “*Neşir veya radyo yolu ile işlenecek cürümler yasaı*” karşısında basın özgürlüğü kısıtlanmıştır. 1956’da Basın Kanunu’nda yapılan değişiklikler ile denetim daha da artmıştır. “Ulus”, “Cumhuriyet”, “Vatan” gibi gazeteler muhalefet cephesinde yer almıştır. “Zafer” ve “Son Posta” gazeteleri ise Hükümetin yayın organı niteliğindedir. Hükümet, yandaş gazetelere maddi destek sağlarken, muhalefet edenlere bu olanakları kısıtlamıştır. Reklam ödenekleri bunun bir örneğidir.⁸¹

Son Posta gazetesi sürdürdüğü ılımlı havayı Demokrat Partisi’nin kuruluşundan sonra değiştirmiş ve partiyi desteklemiştir. Demokrat Partisi’nin programları, iktidara geldiği takdirde yapacağı programlar gazetede yayınlanmış,⁸² Menderes’in demeçlerine yer verilmiş, Selim Ragıp Emeç’in yazıları parti üzerine yoğunlaşmıştır.⁸³ Dolayısıyla savaş yıllarını ayrı tutarsak 1950 yılına kadar muhalefet çizgisinde olan Son Posta gazetesi iktidarın sözcülüğünü üstlenmiş, siyasi nitelikli bir gazete olmuştur. Bu çerçeveden bakıldığında kuruluşunda yola çıktıkları “*Hiçbir partiye üye olmama, destek almama*” prensibi de değişmiştir. “*Halkın Sesi, Halkın Gözü, Halkın Kulağı*” ambleminin yanında “*Günlük Siyasi Gazete*” başlığı yer almıştır. Son Posta’nın bu değişiminde Emeç’in siyasete atılmasının etkisi vardır. Emeç, 1950 seçimlerinde Demokrat Parti’den aday olmuş, dokuzuncu ve onuncu dönemlerde Bursa milletvekilliğini yapmıştır.⁸⁴ Emeç, 1957’deki seçimlere katılmak

⁷⁹ Karpat, a.g.e.s, 493-499

⁸⁰ Eric J.Zürcher, *Moderleşen Türkiye’nin Tarihi*, İstanbul, 2000, s.350,351, 335-337

⁸¹ Topuz, a.g.e., s.192-203

⁸² “Demokrat Parti’nin Amacı Mesut Bir Türkiye Yaratmaktır”, *Son Posta*, 9 Mart 1949;

“İktidara Gelirsek Dini Siyasilere İş Olmaktan Çıkaracağız”, *Son Posta*, 3 Mayıs 1949

⁸³ “Menderes’in Konuşması”, *Son Posta*, 22 Mayıs 1955; Selim Ragıp Emeç, *Demokrat Parti’de*, *Son Posta* 22 Mayıs 1955

⁸⁴ Fuat Süreyya Oral, *Türk Basın Tarihi, 1919-1965*, Ankara, 1968, s.317

istememesine rağmen Adnan Menderes tarafından İzmir'den liste başı aday gösterilmiştir. Böylece On birinci dönemde İzmir milletvekilliği yapmıştır. Emeç, bu dönemlerde her sabah gazeteye gelmiş bizzat düzeltmeler yapmıştır. Ekrem Uşaklıgil'in 1947'de vefat etmesi üzerine Emeç, gazeteye hâkim olmuştur.

Demokrat Parti zamanla ılımlı siyaset havasını değiştirmiştir. Türkiye'de ellili yılların sonunda artan hoşnutsuzluk en çok da ordu içinde kendisini göstermiştir. 1958'de orduda gizli bir tertip hazırlanacağından şüphe edilen dokuz subay tutuklanmıştır. Ordudaki hoşnutsuzluk Cumhuriyet gazetesi ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin muhalefetiyle paralel bir niteliğe sahiptir. Dinsel alanda toplumsal hayata etki eden uygulamalar, sol görüşlü basın ve siyasiler tarafından eleştirilmiştir. "Cumhuriyet" ve "Ulus" gazeteleri bu bağlamda değerlendirilebilir. Ayrıca NATO'nun üyeliği sonucunda yurtdışında eğitim gören genç subaylar Türkiye'nin Batılı müttefiklerinden teknik ve donanım bakımından geri kaldığını düşünmektedirler. Nihayetinde 27 Mayıs sabahı radyoda Albay Alpaslan Türkeş'in okuduğu bildiri ile ordu, Türkiye'nin yönetimine el koymuştur. Menderes ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar dâhil Demokrat Partili milletvekili ve bakanları tutuklanmışlardır.⁸⁵ Darbe haberi gazetelere "*Ordu İdareyi Ele Aldı*",⁸⁶ "*İkinci Cumhuriyet Kuruluyor*"⁸⁷ manşetleri ile yansırken Son Posta haberi "*Milli Birlik Komitesi Kuruldu Yeni Anayasanın Hazırlığına Başlandı*"⁸⁸ manşetiyle vermiştir. Muhalif gazetelerden Cumhuriyet ise "*Kahraman Türk Ordusu Bütün Memlekette Dün Gece İdareyi Ele Aldı*"⁸⁹ manşetini atmıştır. Son Posta gazetesinde Türkiye'nin genel düzeninin sağlanması yönünde haberler yapılırken Demokrat Parti'li yayın organı olmasının verdiği bir burukluk ve endişe vardır. Örneğin İsmet Bozdağ, "Bu Sabah" köşesinde Demokrat Partili mensupların evinde silah ve teçhizat bulunduğu iddialarından bahsetmiş ve gazetelerin bunları büyük başlıklarla yazdığını, halkın abartarak

⁸⁵ Zürcher, a.g.e., s.347-351

⁸⁶ "Ordu İdareyi Ele Aldı", *Vatan*, 28 Mayıs 1960

⁸⁷ "İkinci Cumhuriyet Kuruluyor", *Akşam*, 28 Mayıs 1960

⁸⁸ "Milli Birlik Komitesi Kuruldu Yeni Anayasanın Hazırlığına Başlandı", *Son Posta*, 28 Mayıs 1960

⁸⁹ "Kahraman Türk Ordusu Bütün Memlekette Dün Gece İdareyi Ele Aldı", *Cumhuriyet*, 28 Mayıs 1960

anlattığını belirtmiştir.⁹⁰ Nitekim Son Posta gazetesinden Selim Ragıp Emeç de tutuklanmış, dört yıl iki ay hapis cezası almıştır.⁹¹ Bu süre içerisinde gazetenin yönetimini oğlu Çetin Emeç devralmıştır. Son Posta gazetesinin 1960 Darbesi'nden sonraki niteliği muhalefet üzerine olmuştur. Hedefte ise ordu ve yönetim vardır. Yargılama süreçleri gazete haberleri içinde yer almış. Çoğu zaman eleştirel yaklaşılmıştır. Çetin Emeç bir yazısında Yassıada'da babasını ziyarete gittiği anılarından bahsetmiş ve gördüğü manzaralar karşısında ürperdiğini belirtmiştir.⁹² Selim Ragıp Emeç'in 1961 yılında beraat etmesi üzerine gazete tekrar Emeç'in yönetimine geçmiştir. 1962 yılında yazar kadrosu yenilenmiştir. Buna göre başta Necip Fazıl Kısakürek olmak üzere, Orhan Apaydın, Faruk Nafiz Çamlıbel, Valâ Nurettin, Orhan Kemal, Cezmi Türk gibi yazar ve gazeteciler Son Posta gazetesinde yer almıştır.⁹³ Ancak darbeden sonra başlayan manevi sıkıntılarının yanında maddi sorunlar da başlamıştır. Siyasi baskılar sonucunda resmi ilanlar da kesilince Son Posta daha fazla dayanamamış, 1962 Kasım ayında kapanmıştır.⁹⁴ Son sayısı 26 Kasım 1962'de çıkan gazetede kapanacağına dair herhangi bir yazı bulunmamaktadır.⁹⁵ 1930 yılında Basın dünyasındaki yerini alan Son Posta gazetesi, muhalefet ve iktidar olarak iki türlü yayın organı olma özelliğiyle, sosyal ve edebi içerikli yayınlarıyla basın dünyasında önemli bir yere sahip olmuştur.

Sonuç

Türkiye'nin Tek Partili döneminde yayın hayatına başlayan Son Posta gazetesi muhalif bir çizgide yer almıştır. Ancak Son Posta gazetesinin önemli bir özelliği İttihatçıların varlığını yazı dizileri ve hatıralar üzerinden göstermek istemesidir. 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı, desteklemesinin arkasında İttihatçı kimliğinin yanı sıra, dönemin siyasi ve ekonomik koşulları, fikir hürriyetine getirilen kısıtlamalar gibi olgular da etkilidir. Mustafa Kemal Paşa'nın muhalefet hakkındaki düşünceleri ise dönemin şartlarına göre

⁹⁰ İsmet Bozdağ, "Vatandaş'a Düşen Görev", *Son Posta*, 4 Haziran 1960

⁹¹ Topuz, a.g.e., s.282

⁹² Çetin Emeç, "Yassıada", *Son Posta*, 7 Ocak 1962

⁹³ *Son Posta*, 2 Ocak 1962

⁹⁴ Nail Güreli, *Dünden Bugüne Babıali*, İstanbul, 2009, s.42

⁹⁵ Topuz, a.g.e.s, 282

belirlenmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Cumhuriyet Türkiye'sinde başlattığı reform zincirini tamamlamak istemiştir. Bu nedenle muhalif kesime karşı tavrı net olmuştur. Dolayısıyla bu süreçte söz konusu “*sıkı kontrol prensibine*” dönemin realitesi açısından bakmak gerekmektedir.

Son Posta gazetesinin, savaş dönemindeki çizgisi Tek Parti yönetimi ile aynıdır. Nitekim bu dönemde sadece Son Posta değil çoğu gazete, savaş gerçeğine odaklandığı için “*Türkiye'nin tümüyle fikir birliği içinde olması*” prensibine uymuştur. Ancak savaşın sona erdiği 1945 yılından sonra Son Posta gazetesi muhalif sesini yeniden çıkarmıştır. “Demokrasi” söylemi üzerinde sıkça duran Son Posta, 1946'da kurulan Demokrat Parti'yi desteklemiştir. Bu desteğinin arkasında yine Tek Parti'ye karşı muhalefetin etkisi vardır. Selim Ragıp Emeç, 1950-1954 seçimlerinde Bursa, 1957 seçimlerinde ise İzmir milletvekilliği yaparak gazeteci-siyasetçi kimliği ile öne çıkmıştır. Bu süreçte gazetenin yayın politikası da Demokrat Parti üzerinden siyasi bir hüviyet kazanmıştır. Bunun yanı sıra Son Posta gazetesi, “Komünizm'e” karşı mücadele eden tarafta yer almış, Amerika yanlısı bir tutum sergileyerek, Amerika'nın desteğini öne çıkarmıştır. Ancak aynı dönemlerde hatıratlar üzerinden İttihatçıların varlığını göstermeye devam etmiştir. Bu noktada Son Posta gazetesi üzerinden kendini tarihe gömmek istemeyen İttihatçıların bir portresi çizilebileceği gibi, bir gazetenin ne kadar özgür ve siyasetten uzak olduğu sorunsalı da irdelenebilir. Son Posta gazetesi Demokrat Parti'nin kurulduğu 1946 yılından 27 Mayıs 1960 darbesine kadar iktidarın sözcülüğünü üstlenmiştir. Darbe sonrası politikası ise ordu yönetimine karşı muhalefet şeklinde ortaya çıkmıştır. Özellikle 1962'de Necip Fazıl Kısakürek'in yazıları hali hazırda var olan tepkileri üzerine çekmiş, aynı yıl içinde maddi sorunlar ve siyasi baskılardan dolayı kapanmıştır.

Sonuç olarak Son Posta gazetesinin niteliğine bakıldığında siyasi ve tarihsel işlevlerin iç içe geçtiği görülmektedir. “Muhalefet-iktidar basını niteliği” ile örtük bir “İttihatçı kimliği” bu iki işlevin karşılığı olarak değerlendirilebilir. Sertel'in sosyalist içerikli yazıları, Emeç'in sıkça demokrasi üzerinden bir çerçeve çizmesi, muhalefet yönünü gösterdiği gibi, 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası, 1946'da Demokrat Parti'nin desteklenmesi, Emeç'in partiden milletvekili olması, gazetenin siyasi

işlevini ortaya çıkarmıştır. Son Posta gazetesinin Ziya Şakir, Muhittin Birgen, Mustafa Asım Çalikoğlu, Rahmi Apak ve daha başka İttihatçıların hatıralarına yer vermesi ise tarihsel işlevini göstermektedir. Dolayısıyla Son Posta gazetesi tüm bu etkenler göz önüne alınarak irdelendiğinde muhalefetten iktidara ve iktidardan tekrar muhalefete geçiş yaptığı, bu bakımdan inişli çıkışlı dönemler geçirdiği, İttihatçı varlığını koruduğu gözlemlenmiştir.

Kaynakça

- Aliyef, Hamit, “Kemal Atatürk’ün Türkiye ile Sovyetler Birliği Arasında Dostluğun Kurulması ve Sağlamaştırılmasındaki Rolü”, *SBF*, 36/1,Ankara,(1981),s.69-85
- Armaoğlu, Fahir, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul,2014
- Ağaoğlu, Ahmet *Serbest Fırka Hatıraları*, İstanbul,1994
- Anderson, Benedict, *Hayali Cemaatler, Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, Çev. İskender Savaşır, İstanbul, 2017
- Aydemir, Ş. Süreyya, Tek Adam,I,III, İstanbul,t.y.
- Birgen, Muhittin, *İttihat ve Terakki’de On Sene*, İstanbul,2017
- Coşkun, Nusret Safa, “Basınımızın Kayıpları Biri Daha Gitti”, *Taha Toros Arşivi*, 44
- Çavdar, Tefvik, *Türkiye’nin Demokrasi Serüveni 1839-1950*, İstanbul,t.y.
- Deringil,Selim, “İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Dış Politikası”, *Tarih ve Toplum*,35, (1986),s.23-24
- Gökçepinar, Sadeddin, “Halil Lütfü Dördüncü’nün Anıları”, *Müteferrika*, II, (1994),s.53-84
- Güvenir, O.Murat, *II.Dünya Savaşı’nda Türk Basını*,Gazeteciler Cemiyeti Yay.,İstanbul,1991
- Güz, Nurettin, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Sonrası Basında Muhalefet ve 1931 Matbuat Kanunu*, Ankara,1993
- Kabacalı, Alpay, *Başlangıcından Günümüze Matbaa,Basın Ve Yayın*, İstanbul,2000
- Karpat, Kemal, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul,2017
- Koloğlu, Orhan, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın*, İstanbul, 2006
- Koçak, Cemil, *Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*,II, Ankara,1986
- Koloğlu, Orhan, *Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, İstanbul,2006
- Lewis, Bernard *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, Çev. Metin Kıratlı, Ankara,1993
- Mardin, Şerif, *Türk Modernleşmesi, Makaleler IV*, İstanbul, 1994

- Meşe, Ertuğrul *Komünizmle Mücadele Dernekleri*, Edtr;Tanıl Bora, İstanbul,2016
- Okyar, Fethi, *Üç Devirde Bir Adam*, Tercüman Yay., İstanbul,1980,s.385-388
- Özcan, Ahmet, *Türkiye’de Popüler Tarihçilik, 1908-1960*, Ankara,2001
- Oral, Fuat Süreyya, *Türk Basın Tarihi, 1919-1965*, Ankara, 1968,s.317
- Pamuk, Şevket, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında İaşe Sorunu ve Köylülük”, *Tarih ve Toplum*, 35, (1986),s.25-29
- Sertel, Zekeriya, *Hatırladıklarım*, İstanbul,1977
- Tahir, Kemal, *Yol Ayrımı*, İstanbul,2016
- Topuz, Hıfzı, *II.Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, İstanbul,2003
- Toprak, Zafer, *Darwin’den Dersim’e Cumhuriyet ve Antropoloji*, İstanbul,2012
- Üstel, Füsün, *Makbul Vatandaş’ın Peşinde II.Meşrutiyet’ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi*, İstanbul,2004
- Üstün, Hasan, “Türkiye’de Gazete Dağıtımını Yaygınlaştırma Girişimleri (1930-1945)”,*İ.Ü. İ.F.D.*, 34, 2008, s.107-125
- Turan, Murat, “Tek Parti Yöneticilerinin Söyleminde Yeni Toplumsal Kimlik ve Onun Sembolleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar* (2014),7/34,s.281-301
- Yetkin, Çetin, *Türkiye’de Askeri Darbeler ve Amerika*, Antalya, 2010
- Zürcher, Eric, J, *Moderleşen Türkiye’nin Tarihi*, İstanbul,2000

Son Posta

- Ağaoğlu, Ahmet, “Milli İrade Bu Mudur” ?, *Son Posta*, 31 Birinciteşrin 1930; “ Gazinin Nutku”, 7 İkinciteşrin 1930;“Yine Prensipte Meselesi”, 10 İkinciteşrin 1930
- Akabegof, “Enver Paşa Buhara’da Ruslar Tarafından Nasıl Öldürüldü?” *Son Posta*, 13 Teşrinisani 1930-3 Kanunisani 1931
- “Alpüllü Makinelerinin Komisyoncusu Kimdir ?” *Son Posta* 28 Ağustos 1930
- Apak, Rahmi: “Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları”, *Son Posta* 11 Nisan 1955-23 Mayıs 1955
- Birgen, Muhittin:
- İttihat ve Terakki’de On Sene, *Son Posta*,16 Birinciteşrin1936,s.11-21 Ağustos 1937
- “İttihat ve Terakki’ye Dair Neler Yazacağım?” *Son Posta*, 16 Birinciteşrin 1936
- Bozdağ, İsmet, “Vatandaş’a Düşen Görev”, *Son Posta*, 4 Haziran 1960
- Cahid, Burhan, “Parti Mi Kulüp Mü ?” *Son Posta*, 8 Temmuz 1945
- Çalıköğlü, Asım, “İstibdattan Cumhuriyet’e”, *Son Posta*, 20 Nisan 1953-3 Şubat 1954

- “Demokrat Parti’nin Amacı Mesut Bir Türkiye Yaratmaktır”, *Son Posta*,9 Mart 1949
- Emeç, Çetin, “Yassıada”, *Son Posta* , 7 Ocak1962
- Emeç, Selim Ragıp:
- “İki Farklı Görüş”,*Son Posta*, 1Ağustos 1940
- “Demokrasi Pek Güzel”, *Son Posta*,10 Mayıs 1940,s.3
- “Beyaz Kadını Siyah Erkeğe Peşkeş Çeken Yüksek Strateji”, *Son Posta*,4 Temmuz 1945
- “Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Kanunu”, *Son Posta*, 19 Temmuz 1943
- “İkiye Ayrılan Basınımız”, *Son Posta*,1Ağustos 1945
- “Kendimizi Dünyaya Tanıtmalıyız”, *Son Posta*, 27 Eylül 1945
- “Bir Barış ve Dostluk Sembolü”, *Son Posta*, 5 Nisan 1946
- “Emri Vakilerin Devamı Karşısında”, *Son Posta*, 6 Nisan 1946
- “Tehditle Teyit Olunan Bir Uzlaşma Teşebbüsü”, *Son Posta*,7 Nisan 1946
- “Son Posta’nın Büyük Matemi”, *Son Posta*, 21 Ağustos 1947
- “Demokrat Parti’de”, *Son Posta*, 22 Mayıs 1955
- “İktidara Gelirsek Dini Siyasilere İş Olmaktan Çıkaracağız”, *Son Posta*,3 Mayıs 1949
- “İttihatçılar Divanı Ali de Hesap Veriyor”, *Son Posta*,27 Temmuz 1930-9 Kanunuevvel 1930
- Kolağası Resneli Niyazi, “Hürriyet Güneşi”,*Son Posta* 1 Nisan 1958-26 Mayıs 1958
- “Matbuat Hatıraları”, Selim Ragıp Emeç, *Son Posta*,20 Birincikanun 1939
- “Matbuat Hatıraları”,“Ekrem Uşaklıgil, *Son Posta*, 25 Birincikanun 1939
- “Menderes’in Konuşması”, *Son Posta*, 22 Mayıs 1955
- “Memlekette Niçin Bir Traktör Kullanılmasını İstiyorlar ?” *Son Posta*, 28 Ağustos 1930
- Nuri Demirağ Parti Kurmak İstiyor, *Son Posta*, 8 Temmuz 1945
- Sertel, Zekeriya:
- Fakire Hürmet Zamanı Geldi, *Son Posta*, 30Ağustos 1930
- Halk Fırkası Devletçi Bir Fırka mıdır ?,*Son Posta*, 28 Eylül 1930
- Fakiri Savunduğum İçin Mahkemede, 17 Şubat 1931;Sertel, a.g.e.s,200,201
- Boğuluyoruz Biraz Hava İstiyoruz, *Son Posta*, 27 Temmuz 1930
- Fethi Bey’in Yeni Fırkası,10 Ağustos 1930
- Şakir, Ziya
- İttihat ve Terakki Nasıl Doğdu Nasıl Yaşadı Ve Nasıl Öldü? *Son Posta* 23 Nisan 1933-28 Nisan 1935
- İttihatçılar Devrinde Muhalefet, *Son Posta* 18 Temmuz 1936-17 Birinciteşrin 1936
- Tan, Mümtaz Turhan:
- Türk Baykal’dan Balkan’a At Taşdı, *Son Posta*, 5 Nisan 1935

Rüyada Hüremetsizlik Gösterdi Ben De Uyanır Uyanmaz Astırdım, Son Posta, 10 Kanunisanı 1933

“Welcom Missouri”, *Son Posta*, 5 Nisan 1946

“Yerli Şekerler Rekabet Karşısında”, *Son Posta*, 11 Ağustos 1930